

Από την εφημερίδα *Το Βήμα* (Κυριακή 29 Αυγούστου 2010)

Αγγελική Κοτταρίδη
Ανασκαφές στη Φαϊλάκα των Μακεδόνων

Μια ελληνίδα αρχαιολόγος στο Κουβέιτ. Αναζητώντας τα ίχνη του Μεγαλέξανδρου η δρ Αγγελική Κοτταρίδη γράφει για την εμπειρία της ως επικεφαλής ελληνικής αρχαιολογικής αποστολής σε ένα μικρό νησί του Περσικού Κόλπου, τη Φαϊλάκα, με το αρχαίο ελληνικό όνομα Ικαρος, όπου διενεργεί ανασκαφές σε έναν ναό της Ελληνιστικής εποχής αφιερωμένο στην Αρτεμη και σε ένα οχυρό.

Επιμέλεια ΜΑΡΙΑ ΘΕΡΜΟΥ

Πριν από το 2007, ο Περσικός Κόλπος ήταν για μένα ο δύσκολος περίπλους του Νέαρχου, ο Σεβάχ ο Θαλασσινός, πετρέλαια, ένας πόλεμος σε τηλεοπτική αναμετάδοση... γεωπολιτικές ισορροπίες στην κόψη του ξυραφιού... Ωσπου ξαφνικά μπήκε στη ζωή μου η Φαϊλάκα, ένα μικρό νησί του Κουβέιτ. Ανάμεσα στο Ιράν, στο Ιράκ και στη Σαουδική Αραβία, μπροστά στις εκβολές του Τίγρη και του Ευφράτη αυτό το νησάκι ελέγχει τη θαλασσινή πύλη της Μεσοποταμίας, τον δρόμο που τώρα οδηγεί στη Βασόρα και στη Βαγδάτη, και άλλοτε έφτανε στη Βαβυλώνα. Είναι ένα ιδανικό παρατηρητήριο, που κρύβει ακόμη στην άμμο του τον απόηχο των γεγονότων που σημάδεψαν αυτή τη μήτρα του πολιτισμού ανάμεσα στους αιώνες.

Το ταξίδι ξεκινάει από τη μαρίνα του Κουβέιτ, που είναι γεμάτη με πολυτελή γιοτ. Το δικό μας ταχύπλοο πλησιάζει στο νησί κλυδωνιζόμενο άγρια -τα ισχυρά ρεύματα και οι δυνατοί άνεμοι είναι πολύ συχνό φαινόμενο στον Κόλπο- και τότε αντικρίζουμε ανάμεσα από τα κύματα να αναδύεται μια χαμηλή ασπρουδερή γραμμή στεριάς. Ένα σχεδόν επίπεδο νησί το υψηλότερο σημείο του οποίου δεν ξεπερνά τα οκτώ μέτρα.

Πίσω από το λιμανάκι μάς περιμένει η πρώτη έκπληξη: το Αλ Ζορ, μια πόλη-φάντασμα. Στη δεκαετία του 1980 ήταν εδώ ένας τόπος διακοπών, πλούσια σπίτια και επαύλεις, ευρύχωροι δρόμοι, τζαμιά και ένα μικρό μουσείο με σήμα κατατεθέν το ιωνικό κιονόκρανο... Το 1991, όμως, πέρασε από τη Φαϊλάκα ο πόλεμος του Κόλπου... Τα κτίρια στέκονται ακόμη, αλλά είναι άδεια και γαζωμένα από τα πολυβόλα, η άμμος γέμισε βλήματα, χρειάστηκαν θωρακισμένα να καθαρίσουν τις νάρκες. Δύο – τρία τανκς που σκουριάζουν στον ήλιο είναι το μνημείο του πολέμου.

Η κυβέρνηση αποζημίωσε τους κατοίκους, το νησάκι σχεδόν εγκαταλείφθηκε. Τα μεγαλεπήβολα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης μετατέθηκαν σε πιο ευοίωνους καιρούς και το μοναδικό ξενοδοχείο- μικρά σπιτάκια σε παραδοσιακό ύφος- ανοίγει μόνο για το «week end». Από τον Οκτώβριο ως τον Απρίλιο μόνιμοι κάτοικοι του νησιού είναι τα μέλη των αρχαιολογικών αποστολών και οι εργάτες, κυρίως Αιγύπτιοι, που δουλεύουν στις ανασκαφές και στην επιδιόρθωση των τζαμιών.

Στην εποχή του Χαλκού (τη 2η χιλιετία π.Χ.) στον Κόλπο άκμαζε το βασίλειο του Ντιλμούν, που για τους Βαβυλωνίους ήταν η μαγική χώρα πέρα από το νερό, από όπου έρχονταν πολύτιμα ξύλα και μπαχαρικά, μαργαριτάρια και αρώματα. Στο Τελ Σάιντ, δίπλα στη θάλασσα, κάτω από το παλιό αρχοντικό, όπου στις αρχές του 20ού

αιώνα έρχονταν να παραθερίσουν οι γυναίκες του σείχη, βρέθηκαν τα θεμέλια ενός ναού Ντιλμούν και λίγο πιο πέρα, όχι μακριά από το οχυρό μας, ένα αρχαίο παλάτι.

Το παλάτι και ο ναός δεν υπήρχαν το 325 π.Χ. όταν ο Νέαρχος, ο ναύαρχος του Μεγαλέξανδρου, επιστρέφοντας από την Ινδία είδε εδώ πυκνό δάσος με κάθε λογής δέντρα, ελάφια και αγριοκάτσικα που οι κυνηγοί δεν επιτρέπóταν να τα αγγίξουν παρά μόνο για τις θυσίες της θεάς τους. Το νησάκι Αγκαρούν, όπως ονομαζόταν τότε η Φαϊλάκα, ήταν τότε ένας παράδεισος της Μεγάλης θεάς που οι Έλληνες είπαν Άρτεμη και οι Βαβυλώνιοι Ιστάρ. Η γυμνή Ιστάρ, θεά του έρωτα και του θανάτου, μας «φανερώθηκε» κατά την ανασκαφή δύο φορές μέσα από τα πήλινα ειδώλια, που οι κάτοικοι του οχυρού φυλούσαν στα σπίτια τους για να έχουν την ευλογία της.

Η παράδοση της καμήλας

Η αρχαιολόγος Αγγελική Κοτταρίδη στα ερείπια του αρχαίου ναού της Φαϊλάκας, στην οποία θα γίνει νέα ελληνική αποστολή τον Μάρτιο του 2011.

Τώρα, όπου και να γυρίσω το βλέμμα μου, πέρα από τον οικισμό-φάντασμα απλώνεται παντού η έρημος. Δεν λείπουν μάλιστα και οι καμήλες, ένα ολόκληρο κοπάδι, ιδιοκτησία του εμίρη, που απολαμβάνουν τις ημέρες τους τεμπελιά ζώντας. Ζωντανό μνημείο της αραβικής παράδοσης. Δίπλα στο οχυρό της Ελληνιστικής εποχής μερικά δεντράκια, κατάλοιπα μιας προσπάθειας αναβίωσης του αρχαίου παραδείσου, αγωνίζονται κόντρα στην άμμο, την αρμύρα, στον άνεμο, στον ανελέητο ήλιο. Και όταν έρχεται το χαμσί, η αμμοθύελλα από την έρημο της Αραβίας, ο τόπος σκοτεινιάζει. Τα πράγματα χάνουν το περίγραμμά τους, η άμμος είναι παντού, δυσκολεύεται να ανασάνεις και καταλαβαίνεις την ευλογία του ρούχου που σκεπάζει κεφάλι και σώμα... Και όμως η Φαϊλάκα είναι ο μόνος τόπος στο Κουβέιτ που έχει γλυκό νερό. Μάλιστα ως το 1960 που ήρθε το πετρέλαιο και άλλαξαν όλα, ήταν το μπουστάνι του πτωχού, τότε, εμιράτου.

Στους κίονες του Ελληνιστικού ναού οι περσικές βάσεις παντρεύονται με τα ιωνικά κιονόκρανα, ανακαλώντας τους γάμους των Μακεδόνων με τις Περσίδες στα Σούσα, και όταν την ώρα της Εζάν (της μουσουλμανικής προσευχής) ο αιγύπτιος εργάτης, που δουλεύει μαζί μας, γονατίζει για να προσευχηθεί στις πλάκες του αρχαίου ναού, όλα τα σύνορα μοιάζει να καταλύονται...

Το οχυρό των Μακεδόνων

Τοπικές καμήλες της Φαϊλάκας, ιδιοκτησία του εμίρη.

Ο Σέλευκος, ο πιο Μακεδόνας και συγχρόνως ο πιο κοσμοπολίτης από όλους τους διαδόχους, συμμαθητής και συμπολεμιστής του Αλέξανδρου, είναι αυτός που έχτισε με μέτρα μακεδονικά το ιερό οχυρό της Ικάρου, το οποίο επί αιώνες λειτούργησε ως «χαιρετισμός» στα καράβια που έρχονταν από την ανατολή. Σε αυτό το οχυρό, που οικοδομήθηκε με λόγο τη «χρυσή τομή», αποτυπώθηκαν η φύση και ο χαρακτήρας της εξουσίας του νέου ηγεμόνα, το

μανιφέστο της πεφωτισμένης Αρχής που ονειρεύεται την ειρηνική συνύπαρξη των λαών.

Χαραγμένη στην πέτρα η επιστολή του Ανάξαρχου, ενός αξιωματούχου του βασιλείου των Σελευκιδών, προς στους οικιστές της Ικάρου, μιλάει με απροσδόκητη αμεσότητα για τη ζωή των Ελλήνων στο νησί: Κοινή εστία, κοινοτική πρόνοια, αγώνες γυμνικοί, κήποι και χωράφια, εμπόριο πέρα από τη θάλασσα... Στα χρόνια του Χριστού το οχυρό μας παύει να υπάρχει. Στη θέση του υψώνεται ένας πύργος. Στο Αλ Κουζούρ, στο κέντρο του νησιού, οι Νεστοριανοί (χριστιανική αίρεση του 4ου-5ου αιώνα μ.Χ.) χτίζουν μοναστήρι και ολόγυρά του ένα ανθηρό χωριό με πολλά σπίτια. Οι μουσουλμάνοι όμως προτιμούν τη θάλασσα. Ιδρύουν δύο μικρά οχυρά, το Αλ Καρανίγια στα ανατολικά και το Αλ Ζορ στα δυτικά, γύρω τους ψαροχώρια, ενώ στην ενδοχώρα απλώνεται τεράστιο το νεκροταφείο. Στα βόρεια το όνομα Αλ Χιντρ, όπως αποκαλείται ένας μουσουλμάνος άγιος, κάτι σαν τον δικό μας Αη Γιώργη, σμίγει τις παραδόσεις αφού για άλλους είναι η επιβίωση του αρχαίου θεού της γονιμότητας και για τους μυστικούς ο πρώτος Σούφι...

Ηλιοβασίλεμα. Στα σκαλιά του βωμού αφουγκράζομαι τη θάλασσα, σκέφτομαι τον Σεβάχ... Δίπλα μου χαραγμένα στην πέτρα γράμματα ελληνικά, ξέμειναν και αυτά όπως και το όνομα Φαϊλάκα (παραφθορά του Φυλακή, Φυλακαί), φυλάκιο της μνήμης «όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει».

Μια ελληνίδα βασίλισσα στον Περσικό Κόλπο

Στο τέλος του 2ου αιώνα π.Χ., όταν η αυτοκρατορία των Σελευκιδών καταρρέει, το βασιλικό ιερό της Ικάρου είναι ήδη ένας μικρός οχυρωμένος οικισμός. Έτσι κι εμείς μετράμε στο χώμα στρώματα καταστροφής και τη φωτιά που έκαψε και ξανάκαψε τα πλινθόκτιστα σπίτια. Ήταν εισβολή εχθρών, πειρατική επιδρομή, η πίσσα που άναψε στα πιθάρια ή μήπως μια απρόσεχτη μαγειρίσσα και ξαφνικά λαμπάδιασαν όλα; Άγνωστο. Τις τελευταίες ημέρες της ανασκαφής, όμως, τρελαινόμαστε κυριολεκτικά. Παντού ξεπροβάλλουν καμένα πανέρια! Και ανάμεσα στα πεσμένα πλιθιά και στα σπασμένα πιθάρια, το απολύτως απροσδόκητο: «Βαλσαμωμένα» ψάρια με τα λέπια τους!

Τον καιρό που καταστράφηκε αυτό το σπίτι (στα τέλη του 2ου ή αρχές του 1ου αιώνα π.Χ.) η Φαϊλάκα ανήκε στο κράτος των Χαρακηνών με πρωτεύουσα την Αλεξάνδρεια ή Αντιόχεια Χάραξ, μια περίφημη πόλη που δεν έχει εντοπισθεί ακόμη. Ο πέρσης βασιλιάς της είχε το όνομα Υσπασύνης, ενώ γυναίκα του- και μετά τον θάνατό του, ηγεμόνας πλάι στον ανήλικο γιο της ήταν η Θαλασσία, μια ελληνίδα βασίλισσα στον Περσικό Κόλπο!

Ζει ο Μέγας Αλέξανδρος;

Η βροχή ξεπλένει τα θραύσματα των αγγείων που μόλις βγήκαν από τη γη της Φαϊλάκα και έχουν απλωθεί στο τραπέζι του συντηρητή.

Ο Αλέξανδρος δεν πάτησε ποτέ στο νησί, του έδωσε όμως ο ίδιος το όνομα που έγινε γνωστό στην ελληνιστική οικουμένη: Ικαρος, τόπος ιερός της ταυροβόλου Αρτέμιδος και του Απόλλωνα... Το

πρόσωπο του νεαρού κοσμοκράτορα αναδύθηκε από την άμμο αστράφτοντας στο ασήμι των νομισμάτων. Ήρθε με τους πρώτους έλληνες οικιστές στο παλιό ιερό του Τελ Χαζνέχ και στοίχειωσε το νησί, όπως και όλο τον κόσμο. Κάθε φορά λοιπόν που ένας Κουβείτιανός με ρωτάει με επιμονή «τελικά έφτασε εδώ ο Μεγαλέξανδρος;», ελπίζοντας σε καταφατική απάντηση, νιώθω την αμηχανία του καπετάνιου μπροστά στη γοργόνα... Όχι, ο ίδιος δεν πρόλαβε.

Έφτασαν όμως τα όνειρά του...